

LA "LETRA DE REYALS CUSTUMS" DEL PETRARCA, per E. MOLINÉ Y BRASÉS.

A primera referencia al present manuscrit ha sigut publicada per en J. Massó y Torrents ⁽¹⁾ al fer la descripció del volum que conté en primer lloch les *Cròniques de mestre Rodrigo Archabisbe de Toledo*, y a continuació la obreta que ara editem per primera vegada. El volum té 62 folis no numerats, de 187×133 m/m, escrits sobre paper ab lletra del xv^{en} segle, ab caplletres o *capvives* sobriament ornades y de color vermell, lo mateix que alguns epígrafs. La crònica ocupa els 48 primers folis y des del verso del 49 fins al del 62 s'hi troba aquesta versió catalana de la famosa carta del Petrarca al gran senescal del Rey Lluís de Nàpols. Fins no fa gayres mesos aquest tomet, rel·ligat modernament ab pergami, formava part de la Biblioteca-Museu de don Baldiri Carreras; avuy se troba ab altres joyes bibliogràfiques en els prestatges de la jove y ja riquíssima Biblioteca Nacional Catalana.

La importancia de la present edició queda demostrada no sols retrayent el nom excels del Petrarca, de qui avuy per primera vegada 's publica una obra girada al català ⁽²⁾, sinó fent notar que may fins ara s'havía estampat en llengua hispànica cap de les moltes epístoles compostes en llatí pel llorejat poeta de Florensa. Aquesta *Letra de reyalis custums* es la única d'elles que s'ha traduït a dues de dites llengües, car a més de la present versió 's coneix la castellana «Letra de reales costumbres o carta enviada a Mossen Nicolao, privado del Rey de Nápoles», que 's guarda manuscrita en la Biblioteca Nacional de Madrid ⁽³⁾.

(1) *Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional* (Extrait de la «Revue Hispanique», tome XV).-New York-París, 1906, p. 110.-No mereix esser retreta l'altra referencia al mateix volum continguda en la *Noticia de los objetos artísticos y bibliográficos etc.* (Barcelona, 1849) de l'antich possessor. No més direm, pera deixar ben fixada la serietat del catàlech, que no menciona la *Letra de reyalis custums* y que infiltra ansies violentes al bon lector ab aquesta nota marginal plena de promeses y revelacions: *Manuscrito apreciable del siglo xi.*

(2) Proclamem aquesta prioritat adhuc recordant el trasllat català de la historia de Valter y Griselda atribuïda al Petrarca per en M. Aguiló y en A. Bulbena en ses respectives edicions (1883 y 1891), opinió rectificada pel darrer editor, en R. Miquel y Planas (1905). No sabien els dos primers que aquella historia fou arromançada per en Joan Bocacci trayentla d'un fet cert que 's troba explicat en l'antich manuscrit francès *Le parement des dames*. Bocacci la inclogué en son *Decamerone* (novela X^a de la jornada X^a) aont ab tant gust la llegí'l Petrarca, que tot seguit la traduí al llatí en elegant versió que envià al mateix autor dientli: «al qui 'm preguntí si aquesta relació es històrica o fabulosa, li contestaré: *penes auctorem meum scilicet Joannem sit.* Aixís, donchs, la bella versió d'en Bernat Metge no 's pot considerar que ho sia d'una obra del Petrarca, tot y essent feta sobre la traducció llatina d'aquest.

(3) GALLARDO: *Ensayo*, t. II, apèndix p. 128.

La *Letra de reynals custums* fou tramesa per misser Francesch Petrarca a mossen Nicolau Adzerol (Acciaiuoli) en circumstancies ben notables pera la vida d'aquest y dels reys de Nàpols. La Reyna Joana de Nàpols, després de morir escanyat son marit Andreu, germà del rey d'Hungria, se vegé perseguida per aquest y, fugint de son reyalme, s'acullí a la cort pontificia d'Avinyó, aon el Papa autorisà son matrimoni ab Lluís fill del príncep Felip de Tarent y de Catarina de Valois. El negociador d'aquest matrimoni fou Nicolau Acciaiuoli, nat a Florensa l'any 1310 y pertanyent a la familia y companyia florentina d'aquest nom, que junt ab els Bardi, Bonaccorsi y Peruzzi dominaren la banca y 'l comers de Italia y l'Orient durant el sigle xiv. Els Acciaiuoli tenien llur casa principal a Florensa y les sucursals a Nàpols, Barletta, Clarena y 'ls principals mercats de Llevant y Barbaria. A les riqueses se 'ls juntaren els honors provinents de les manlleutes y altres favors que d'elles ne rebien els sobirans. Immenses possessions en tota la Italia y 'ls càrrechs de conseller, veguer, tresorer, camarlench y justicier eren disfrutats per parents y associats d'en Nicolau, quan aquest ple de joventut y d'ambició se trasladà a Nàpols; alli adquirí la valiosa amistat de la esmentada Catarina de Valois, emperatriu *in partibus* de Constantinopla, a qui auxiliava en ses necessitats econòmiques, devenint son conseller y son amant preferit, si hem de creure als contemporanis⁽¹⁾. Llargues y impropies d'esser aquí retretes foren les contingencies favorables y contraries de la curta campanya seguida ab prou fatigues pels reynals consorts Lluís y Joana, pera reconquistar llur reyalme, lo que lograren al fi gracies al favor decidit del Papa y a la acció política d'en Nicolau Acciaiuoli, que fou nombrat gran senescal del Regne en premi de tants treballs y de sa ferma adhesió. La invasió del Rey d'Hungria havia començat en 1348 y 'l 10 de Janer de 1352 se firmava la pau.

En Francesch Petrarca havia fet coneixença ab en Nicolau durant sa estada en la cort pontificia d'Avinyó y en conservà durant tota la vida una amistat que sols pogué refredar l'alé glassat dels anys, deduintse d'alguna de ses derrerres lletres que, al cap-de-vall, la desilusió s'havia apoderat de son esperit. ¡No n'hi havia poca de diferencia entre 'l temps en que 'l senescal convidava al poeta a residir vora la cort napolitana y prometia alsar per ell un nou Parnàs entre Salern y 'l Vesubi, y aquella darrera època en que 'l desengany per favors esperats y no rebuts feya dir al Petrarca (*Lettera a Francesco Neri*): «aquest home tant poderós no's recorda de sa primera entrada a Nàpols com a senzill traficant y seguit d'un sol criat»!

(1) De la historia dels Acciaiuoli ne dóna interessants detalls GEORGES IVER en sa obra *Le commerce et les marchands dans l'Italie Méridionale au XIII et au XIV siècles* (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome; fasc. 88.—Paris, 1903). L'Iver recomana pera estudiar la historia dels Acciaiuoli les obres de VILLANI, DELLA MARRA, SERMARTELLI y per la especial d'en Nicolau 'ls llibres de PALMIERI (*Vita Nicolai Acciaiuoli*), MURATORI (*Scriptores, XIII*) y FANFANI (*Vita del gran Siniscalco Niccolò Acciaiuoli*.—Firenze, 1883).

Restituïts en llur soli 'ls sobirans de Nàpols, el Petrarca endreçà al gran Senescal, son amich, la *Letra de Reyals custums*, que es una síntesi de tot lo que havien dit els escriptors antichs y contemporanis sobre la educació del príncep, tema que donava materia abundant a tots els tractadistes polítichs; mes aquestos no sabien comunicar al llur treball l'escalf de lírica declamació que's despren d'aquesta carta en llatí escrita per l'altíssim poeta dels *Triumph* y traduïda al català per escriptor anònim, que devia, com en Francesch Alegre, «pensar gran servici fer a tota aquella nostrada multitut qui, la latina lengua ignorant, dit libre legir cessa» (1).

Renunciem a fer un anàlisi del contingut de la *Letra*; sols hem evocat l'ambient y circumstancies en que fou escrita, pera publicarla íntegra y escrupulosament per primera vegada, ab lo que recaptem la benevolensa dels amants dels vells textos catalans, entre 'ls quals en aquest cas especial citarem l'infatigable Artur Farinelli, eruditíssim de la influencia dels grans autors italians a Espanya, qui deprés de llegir aquest text podrà afegir una noteta més a son llibre magistral *Sulla fortuna del Petrarca in Ispagna nel quattrocento* (2).

[F. 49 v.] LETRA DE REYALS CUSTUMS TREMESA PER MISSER FRANCESCH PETRARCHA A MOSSEN NICHOLAU ADZEROL SENESCHAL DEL REGNA DE NAPOLLS PER LO REY FILL DEL PRINCEP DE TARANTO E MARIT SEGON DE LA REYNA JOHANA APRES QUELL DIT REY E REYNA PERSEGUITS PER SOS BARONS AGUEREN A DERENCLIR NAPOLLS HE FUGIR EN PROHENÇE E PUY VICTORIOSAMENT TORNAREN EN NAPOLLS E COBRAREN SON REGNA LO QUAL EN LO CAS QUE FEU LA DITA LETRA POSSEHIREN EN PACIFICA PAU APRES LAGUEREN RECOBRAT.

[F. 50] Egredi Baro. Ja veig que a la fi la fe venç infeitiat, e desleyaltat e la ffranquesa, avaritia e humilitat, superbia e oy fa loch a caritat, e desesperacio a esperança e ja sots lo mal de veritat trençada es la perseverant falcia e mentirosa obstinacio e durea dels contrestants a ta intencio. Guerra es immortal entre enveja e gloria, entre malvestat he virtut. Empero gracies sien fetes a aquell qui es Senyor de virtut e Rey de gloria qui al present vençuda la part del tot mala, la totalment bona a triumphat e guanyat, jatsia soven veiam lo contrari: are us veu que la altesa del molt glorios Rey de Sicilia, confusa tota enveja haura les honors que li eren neguades e los peccadors e contrestadors veents ho se n dolran e s vexeran mostrant llur intrinsecha furor ab estren] [yiment de dents e per magresa de vicerat corrompiment. E lo Rey molt pus poderos e pus clar e pus reposat e alegre que en temps passats estant en la reyal cadira de son avi, gitades nuvols de tristor e pluge de lagremes de Italia, esclarira la nostra partida de lengua latina ab ça cara e corona estellant restituint al regna la pau que li era tolta e als pobles lo repos desigat en que tu mostraras al mon ton notori enginy segons as fet en lo passat e tant e mes al present, quant de maior laor es justament e temprada regir lo regna que guanyar e aconseguirlo beneventuradament. Certament ara es temps que cuyles totes les virtuts e forces de ton coratge e que t aparelles a grans e infinits

[F. 50 v.]

(1) Prefaci del *Translat de la primera púnica de Leonart Aretí*, Ms. del xv^m segle, recòndit en la mateixa Biblioteca Carreras.

(2) Torino. E. Loescher; 1904.

- negocis si tu as res de reyal costum. Tots tos passats treballs son no res si lexes los molts qui encare t romanen, la tua] [gran gloria requira en tot esser darrera la tua ma. Ja veem com altament e magnifica as batallat contra la fortuna adversa e t veem vençedor. Mas garde t, que soven la fortuna encara que sia vençuda retorna pus mansa en son esguart e pus suau, quasi resplendent ab elm o cuberta daurada. Tu as vencut la adversa, garde t ara car la prospera torna en encontrada guerra. E no t cuydes que per ço com ha mudat armes te sia mudat l enamich, ans tens mester que t arreus de novelles armes e no t pençes haver meyns affer per ço com l enamich es pus blan e pus suau, ans sies cert que la guerra es pus ganosa quant la crehença es ab legots o affabilitats combatuda. En lo destret de la fortuna adversa havem vist com altament t est manat he haut. Ara veurem com te hauras en l ampla de la fortuna] [prospera, car molts en tribulacions e lochs secrets an resistits sens cansament que cansaven en batalla campal, e molts qui foren en lurs adversitats forts, foren per la fortuna prospera derrotats. Anibal fou vençedor en la batalla de Cannes e puy con ague axivernat en Capua, en manias delicats, dormir reposat, ab bayns plausents, oci e luxuria, fou vençut en batalla per martell, e la ardor encesa per lo glas del riu de Trebia, hon primer havia agut victoria en Lombardia, fon apagada en Capua per la calor dels bayns e altres delits, e soven es la pau pus perillosa que la guerra e a molt(s) virtuosos a nogut (lo seu) exercici la qual s es per oci o repos amagada a vegades del tot perduda e afflaquida per tal com en loch dell adversari per lo qual virtut se mostrave e s esforçave, an succehit] [delitaments. E a la veritat no pot esser al hom guerra pus fort e greu que la que es ab ses propies custumes e coratge, car labores hi pot haver meyns treves, pus la guerra es tota dins lo mur, ço es dins l om matex. E aquesta guerra flaque de batalles acostumen, la qual vinent ab mantell de pau a maior gosar (convida) que quant ve ab bacinets armada. E leuant molts eximplis de gents, pau e tranquillitat amança los romans no amanchats ho trenchats james per batalla e vençedor(s) de totes les gents. E segons alguns dolorosament an escrits, los delits vençens los romans vençedos, han venyat lo mon vençut per ells. E aço paria preveura Sipio, hom reputat altament bo per tot lo Sanat de Roma, com de son poder vedava la destrucció de Cartanya, jatçia contra lo acort del molt savi veyll Catho, e no ho ve] [dave Sipio per ço que meyns mal li volgues que altri o mas per dupte, segons diu Avenus Florus, que perduda los romans la pahor de Cartanya llur enemiga, la ciutat de Roma no comensas donarse a dalits e repos, e Deu agues volgut que l consell de Sipio fos estat seguit. E mellor fora fos romasa guerra dels romans ab llurs enemichs e ab Cartanya que ab lurs propis vicis e delits, car certament en millor estament serien los fets de Roma. E segons yo creu aguera agudes meyns batalles e pus continents victories. E si m demanes perque aço com molts pens sien o seran als qualls par ja temps de repos pus t a portat a aproperitat de fortuna, sapies mi esser de diversa intencio a ells. E dich que a tu e a tots los grans homens una deu esser la fi de la vida e del trebayll e tostemps devem esser en guerra de enamich visible o invisible. E veges mes avant quant] [discort yo de comuna opinio car dicte d açi avant sentras doble treball mes que en lo temps passat e t en alegraras. James no t fou mester lavarte ab tant esforç e lo coratge de esser en tu sobrepuar si mateix, car vengut est als sobirans combatiments. E axi entena tot lo mon quin e quan gran est estat en cascuna fortuna, ço es adversa e prospera, e no tu solament mas aquells qui saguexen tots conseylls. Tu as Rey veyll de seyn o de ayns jove, ab lo qual est estat gitat e derrocat en terra e en mar, lo qual forçant la fortuna has aduyt per molts cahiments a la altesa del estament humanal. Mostreli per quins graus es muntat en aquesta reyal altesa he ab quin saber s i deu refermar. Ja nos deu esforçar de puar pus alt mas que per fet prova si no esser indigne del estament en que es e que l septe hereditari reyal no li era degut mes per] [deuta de sanch que per sa inopia virtut. Car la senyoria no fa l om mas mostrenlo e amoneste l que sapia meyns esser merexer esser nat Rey que esser fet Rey, car lo primer es per fortuna, lo segon es per merits. Ensenyali que honra Deu am sa terra, serva justicia sens la qual lo Regna, jatçia rich e opulent, no pot estar. Aprenga que negun acte v(i)olent no pot esser de longa durada, e millor e molt pus sègur es al Rey esser amat que temut. Acustum no desigar sino bona anima, bon seny e bona pença, e que no esper sino bona fama e no tema sino de son cor. Pens que com pus alt es, pus clarament es vist e menys se pot amagar ço que fa, e com maior poder ha, meyns ha licencia de abusarne. Sapia lo Rey no deura mes defarir dell poble per abit que

- [F. 54] per custums, estudiu pertirse de totes estremitats per egual espay, seguint la virtut [[situada en mig. Scus ell prodigalitat e luyne de avaricia, car la primera consuma les riqueses e la segona la gloria e honor. Sia conservador e amador de sa fama propria e mes de sa honor. Sia avar de temps guardant que no perde temps. Sia larch de moneda e tostemps haia en lo cor la resposta de savi emperador animosa dient sino voler or mas voler senyoria als qui van, mes am sos vassals esser richs que l fisch. E sapia que Rey de rich regne no pot esser pobre. E recortli de les calamitats, miseries e traballs que la mesquina terra sua a soffertes aquest(s) temps passats e la donchs se reput beneventurat e que ha complit son vot e voler. Es reput vertaderament Rey com les miseries en sa terra meses per crims d altres n aura gitades o depertides per sa virtut propia e haura
- [F. 54 v.] restituits los dampnatges, reparats los denotaments, ferma] [da pau, opresa tota tirania e tornada libertat en sa terra. Mete s en lo cor amarlos, que senyoreyar a cor amant creix la amor, e (no) pot esser regne pus perillos o incert que senyoreyar als qui no l volen. James no ixque del cor del teu Rey la reyal doctrina de Salusti dient que gens d armes o tresors no son deffencio del regne mas los amichs, tals empero que no sien a amor forçats per armes ne hauts per diners, mas per beniffets, merits e fe. E segueixse que lo Rey deu viure ab los seus en concordia, car per concordia crexen e s augmenten les coses poques, e per discordia se perden e s destrovexen les grans. Exemple de March Agripa dient : Trebal molt per la dita concordia per la qual sera a cascun fora companyo amich e bon Rey. E apres Deu e virtut siali la pus cara cosa amistat e lo que una vegada
- [F. 55] aura fe(t) digne de sa amistat nol] [git de negun consell seu. E seguint lo consell de Senecha totes les coses acord ab aquell que sapia son amich. Mas primerament acord del amich e comfiu ne molt, mas no de molts. Estudiu que sapia discernir l amich del legoter ho fecte enemich, placienci vertaderes laors, estimols e punicions de virtuts. Avorresch a legoters axi com veri, no sia leuger en pendre amistats mas pus tart des que les haura preses les leix, e si possible es no les lex james, e si les ha lexat no u fassa percipitament com se diu en l antich proverbí. Descusa e no squis la amistat e tengue per ferm que segons ell es amich dels altres axi los altres li seran amichs. No s fenyia esser amat d elgu que ell no am, segons sol esser error dels grans senyors. E
- [F. 55 v.] deuen guardar que les voluntats de cascuns son fort liures e no sofferan jou d altri] [en qui axi matex volent coneguen. E amor no pot james esser forçade sino per amor e per aquela es forçada pus la conegua en l altre ne no haia neguna sospita de mal en lo amich antich e no tregua improvisament o sens causa a algu. Git de si suspites. No par la orella a acusadors o mals mescladors d altres, e si y perseveren ab partinacia, reprengue ls ne encare ls ponescha sino s en lexen. Peraule es del Emperador que l princep qui los deladors o mal mescladors no castigua a ssi irrita. Lo gran Alexandre jatcia jove e molt poderos senyor meynspresa un acusador ab molt bona e gran fiança e esdevench li n be segons davia, car com estant malalt degues pendra per medicina un abeuratge a ell aparellat per Phalip metge seu, rebe letres de Permenio en les quals l amonestaven
- [F. 56] que Falip metge corromput] [ab molts dons per Dari enemich seu li havia promes que l faria morir, axi que guardas sos aguayts e son mortal abeuratge; les quals letres legí Alexandre e cela tro que entrat lo metge ell hac begut lo abeuratge. E la donchs gira los ulls al metge e li liura les letres de la acusacio. Empero feya tart e inutilment si vera fos, mas assats les li dona tost e be pus la acusacio era falça. Meynspreu los mals perlants e almenys per calament e los reprengue e ls mostre que han mentit recordantli ço quell emperador Octovia escrivia (a) Tiberi dient que no s devia enfellonir que algu parlas mal dell car prou era que algu no li pogues mal fer, en altra manera mes aventatge hauria lom que deu al qual jatsia no s puxa acostar injuria o offensa, empero soven l assaia hom de injuriar de paraule. Donchs lo teu Rey empre e exercescha la
- [F. 56 v.] pença e les orelles en aço en que no solament es loada la pasciencia del gran Emperador mas de Pompey gran e sollempne ciutada de Roma e del Rey de Parcia e de Pisistrat tiran de Athenes. No s agreuge lo teu Rey si alguns judiquen saber sos secrets, mas ell nos cur saber los secrets d altri, car de veleros cor proceheix no curar de tals coses, e lo contrari es en cascun cars pocha confiança. Mes avant face lo teu Rey que sia tal com volria esser reputat per les gents. E la donchs no volra res seu esser amagat ho secret ne mes se guardara que u veia son enemich que son amich, ne curara mes de sa deliberacio en son consell que l testimoni dels qui mal li volen. E ab aytal confiança feu menar Sipio les aspres dels cartaginesos per les hosts del romans e ab semblant mag-

- [F. 57] nanimitat Julius Cesar] [solta Domici pres, gran cavaller de Pompey, enemich seu e la manera fugitive meynspresa e no se n cura qui sabia molts secrets seus. E encara que una vegada agues trobades escriptures hon eren los secrets de sos enemichs, crema ls e no volch que s ligissen. E no s pens lo Rey que solament o a la ventura li sia posat en son titol serenissimo e molt clar; mas per tal que en lo seu coratge proisme a Deu e pus alt que totes humanes passions, no puxa puyar negun nuvol de dolor ne algun plor de tristor ne algun glas de plor ne fum algun de mals desigs terranals.
- Sapia que ira en princep es fort letge cosa e nomenar solament crueltat en Rey es cosa illicita e peccat. E tant piyor com ha sots si mes maneres de noure que altri, e sente esser veritat ço que
- [F. 57 v.] dix Senecha en sa segona tragedia : Tot regna es sots mayor regne. E axi levada] [tota ira e temor se rete comu a sos sotmesos e tot (ço) que ells ordonara, esper aximateix en si de la ma de son superior, ço es de Deu. Superbia e enveja no hage, que son vicis no de Rey mas de gent comuna. Quina raho ha lo Rey de haver superbia al qual Deu ha fet tant be e es deutor de ten grans bens a Deu tot poderos creador seu, o com pot haver envega lo qui no veu sobre si negu e veu si mateix sobre tots? Tengue lo teu Rey que veritat li deu esser fundament de tota fe, e que al qui diu falçies esdeve que no l creu hom de les veritats, e grans veritats se gasten ab pocha falcia, e axi si desige que hom lo crega, prenga en costum tostemp perlar veritat. E axi acostum sa lengua que no sapia mentir, car no pot esser pus absurda cosa ne pus perillosa que Rey mentidor sots lo qual la
- [F. 58] cosa publicha de son] [regna incerta e tremolosa per ses falçies haura a vecillar. Molt deu esser estable e ferma la paraula d aquell en lo qual es fondada la esperança e seguretat de tants pobles e james no deu mentir als altres, al qual es mester, si ferse pot, que negun no li mente. E perque seria legoter lo qui no deu haver pahor ne deu esperar haver res d altri, les quals dues coses me paren propis agullons de legoteria. Gartse encara que no lou si mateix a negu, ne s enfelonescha, car no esta be al Rey qui ab son sol esguart pot espantar, e stant reposat se pot venyar. E es la pus nobla valença que esser puxa. Guartse axi mateix de alegrarse maçe sobre manera guardant les ocupacions immortals del regiment de son regne, no ten poch se deu entristir si gorde les grans honors, e la divinal magnificencia que ha en si. No s nec a negu car Deus la fet nexer no pera si
- [F. 58 v.] solament mes per la cosa pub] [lica. E sapia que tota hora fa sos fets quant ajuda a sos sostmesos. Tempra la rigor de la justicia ab egualtat e la crueltat sia mesclada ab clemencia. E la prudencia sia ab alegria (e) ab madurea. E la seguretat ab ajustament. En la temprança haia plers, en la leugeresa actoritat. En lo conseyll fe, en juy libertat, en riure tarditat, en lo seure manera. En lo anar, gravitat. Haia esperons en renumerar, fe en punir. Sia en renumerar ardent e peresos en punir. Fira son enemich ab care alegre e son ciutada, si u merex, ab trista care. E per exempli del gran princep los delictes de sos sotmesos li sien axi com naffres propries que no s poden guarir sino son toades e curades. E segons diu Titu Livi deolo ponir ab gemechs e lagremes axi com si talas ses entramenes. E mete s al cor que ell deu esser del tot semblant a Deu per misericordia
- [F. 59] e que del tot erraren los filosoffs qui negaren misericor] [dia e la dempnaren. Magnanimitat es propia virtut dels Reys, sens la qual no son dignes haver regne o nom de Rey. E si humanitat natura es del hom e no virtut, si no la ha mes en cosa no acostumada que vici, mas pertayn mes humanitat a Rey que a altri per tal com sobrepuya los altres ell qui te entre los homens lo primer loch. Deu haver castedat lo princep, la qual es bella en tots los homens, mas en Rey ha singularitat de bellesa. Res no es pus bell que Rey cast ne pus leix que Rey lutzorios. Gracitut es memoria de serveys e de beneficis; solen haver(la) los muts animals, e es leia cosa si fall als homens. Es ver que als homens es hornament e bellesa e ajuda al Rey. E ingraticut sol corrompre los nervis e força del Regne per tal com cascu ha peresa de servir als qui obliden los benificis
- [F. 59 v.] complir de los qui perexen la pregonesa] [sens fons del ingrat coratge. A la fi com fers Rey que es ple de honor coratgosa e de carrech honrat, e lo que avans era ffranch e liura sapia que des que es fet Rey ha presa servitut trebellosa, sollicita e honesta, sots la qual sia libertat de la cosa publicha. E d alli avant ha a viura per esser exempli a altres. Car per exempli dels Reys se regeixen los regnes, e les errades del poble solen exir de les custumes dels senyors e regidos. Lo Rey no deu voler propri a si sino lo ceptra e la corona e ço que d aquells hix, ço es la salut de tots sos sotmesos, gloriosa mas difficult e de molts caps semblant a la stip de Erchules, a la qual nexen molts

- caps per agu(a)ltat. Haia lo Rey agudesa deguda al engiyn, e vergonya deguda a sa edat, e virtut a son linatge e a son reyal estament. Tengua maguestat pertanyent. Meynspreu porpra, pedres precioses e delits trahentse escarn de totes les coses terrenals e de aquelles se] [marvell. Haia per reyal exercici segons ho son armes, cavals, los arreus de son palau en pau e guerra e totes coses. Seguescha en son regnat les arts e maneres dels romans, que son servir manera en la pau per donar als sotmesos e gastar e afflaquir los soperbiosos. A la fi sapia la present vida esser tallrill (?) de gran perill, e treball no a joch o pler, ne a repos pereos, no a vill delit, ne per alle donat per Deu als homens, sino que ab petit e breu merit se obrera camí a la eternal gloria e materia a fama perpetual. E axí altre vegada mostre s avinent a apendra; ab gran voler lige e hogue los notables fets dels antichs princeps illustres, axí continuament en memoria ço que aquell princep magniffich lo derrer Sipio Affricha, destrovidor de les ciutats enemigues, feu e serva en les hosts sobra çamora, que en apres
- [F. 60 v.] fou eximpli de gitar diciplina a molts romans princeps, que axí com aquell] [gita de les hosts totes maneres de dalits e d avol lutzuria, axí lo teu Rey git de ses ciutats tots instruments de lutzuria e correagescha les costums de les gents que per gran plaer se son affolades, e sens aço no haia esperança no solament de victoria mes ne de salut. E aço per eximpli seu haie del dit princep e d altres coses per les quals se façe hom acabat e perfet. E tants noms d omens insignes per virtuts com trobara esser estats ans d ells, tants ne sapia a ell donats per mestres de sa vida e per endressadors seus a gloria. E sovene s que ls nobles coratges tant los encenen eximplis com dons, e tant paraules com estatues posades en memoria dels antichs. Gran perler es com hom pot agualar si mateix als antichs, qui son loats, e bella enveja es la que s pren de virtut. E no m cal perdre temps en enquerir d altres antichs, car eximpli notable no entich mas fresch e de totes virtuts si ja jo no m enguan per amor ha lo] [teu Rey devant sos ulls ço es son oncle lo Rey Rubert, divinal e illustra, la mort molt dampnosa del qual declara quant era sa vida profitosa al Regne. Mir aquell e conform si mateix segons la regla d aquell. Contemple si en quell noble spill aquell era savi, magnanim, suau e Rey dels Reys; axí com per edat lo segueix e per sanch, axí l seguescha per custums e coratge. Moltes vegades voler semblar als bons d enteniment e engiyn es estat profitos; axí com voler semblar altres coses ja deu esser reputat bo lo qui estudia semblar al bo. Moltes coses he dites, mas a la veritat poques son, atesa la magnitud dels affers, e mes son encara les coses qui y resten a dir. E tu molt noble Baro sents e saps que totes (son als) carrechs de tos muscles. Empero a la gran amor res no y es difficil o greu sino no esser amat. Aço no pots dir tu qui es del tot cert de la
- [F. 61 v.] amor e juhi de ton criat e duch e cap e guia de sos] [consells ne son pus agradables, Chiron (a) Achilles, ne Palamnus a Enea, ne Philotes a Erchules, ne Leli a Sipio Affricha, que tu est al teu Rey. E donchs acaba ço que as començat, car la caritat porta tot treball e la amor venç totes coses. E aximateix qui vol part de la honor e gloria, raho es que port sa part dels pensaments e carrechs. Les coses grans a costar han. L or se cava de be pregon de la terra e les espicies se porten de luyn. L encenç se cull dels arbres qui(l) suen en sabe. En Sidonia se pesquen les murices. Lo vorí se ha en India e les perles en la mar de Otsena ab gran difficultat. Ab gran difficultat se han totes les grans coses e precioses. E la veritat, que entre totes les coses es molt preciosa, no (se) obte leugerament. Bona fama es pus resplendent que or, la qual ab gran estudi se denega e gran diligencia
- [F. 62] se guarda e s soste. La rosa esta entre spines, la virtut entre les dif] [ficultats, e entre les cures sollicites esta la gloria. En lo collir de la rosa soffir lo dit affayn e perill, en les virtuts e gloria lo coratge del hom. Donchs tu ensin lo teu coratge ab gloriosos comensaments, car com cuydaras haver acabat, labores comensaras. Exercitel ab bones cures del Rey e de la cosa publica e exercite ab aquelles fara dasa boneventuradament sos affers. E la anima apres que sera partida dels cors pus leugerament e millor vollera a les aternals cadires, segons opinio destiçero (sic), e nos ho sabem. A Deu te coman honor del Regne e nostra. Feta, etc.